

Hölderlin og det dvælende liv

Litteratur.

Det som gerne omtales som den tyske digter Friedrich Hölderlins 36 galskabsår, var ifølge filosofen Giorgio Agamben mere et dvælende liv, hvor tanke og lidenskab glider i ét med vanens dybe hemmelighed.

ALEXANDER CARNERA
Forfatter og skribent.

Man lærer mere af sine nederlag end den oprømlige succes. Større klarhed og indsigt opnås gennem nederlag og skuffelser. For mange hører denne erkendelse til voksenalvets dyrt betalte lærepenge. Men måske er den mere end det. Det er i alt fald den konklusion den italienske filosof Giorgio Agamben når frem til i sin bog om den tyske digter Friedrich Hölderlin (1770-1843): *La follia di Hölderlin. Cronaca di una vita abitante* (2021), der nu er udkommet på engelsk som *Hölderlin's Madness: Chronicle of a Dwelling Life, 1806-1843*. I bogen konkluderer han at de modsætninger og sammenligninger der ofte er med til at rubricere vores handlinger og liv – aktiv/passiv, komisk/tragisk, offentlig/privat, fornuft/galskab, succes/skuffelse – nemt kommer til kort: »Menneskehedens ophold på jorden er hverken tragisk eller komisk, men simpelthen hverdagens gentagelige rytme og ophold – en anonym og upersonlig livsform.»

De fleste skriverier om Hölderlin centrerer sig om perioden fra 1770 til 1806, hvor han skriver sine to mest kendte værker: brevromanen *Hyperion – eller Eremiten fra Grækenland* (1799) og digtsamlingen *Brød og vin* (1801), der i dag opfattes som et højdepunkt i klassicismen og den tyske idealisme. I *Hölderlin's Madness* koncentrerer Agamben sig derimod udelukkende om

digterens »syge periode« fra 1806 til 1843. For i modsætning til det som ofte blot beskrives som »et liv henlagt i mørke«, eller bare tårnperioden, *Tårnzeit*, rummer denne livsperiode for Agamben kimen til Hölderlins og menneskenes tænkende liv.

Bogen er en detaljeret kortlægning af brevskrivere, lægedokumenter, tegninger, fotos, dagbogskildringer og øjenvideberetninger. Den er hverken litteraturkritik eller litteraturhistorie, men, som undertitlen angiver, en kronike. Den er et kig ind i det upåagtede hverdagsliv, hvor gæster og venner kommer og går, korte og længere spadserure i og omkring Neckar i Tübingen enten alene eller sammen med venner, små samtaler, livet i tårnværelset, sanselige påvirkninger, gesturer, blikke, indfald og tanker der opstår og forgår. Alt sammen leder det frem til Agambens idé

om vanens natur og væsen som selve nøglen til vores liv, til livets hemmelighed, til kunsten at leve, og ja, det tænkende liv. Agamben ser i Hölderlin en fælles skæbne med den schweiziske forfatter Robert Walser – begge lod til at acceptere diagnosen for den mentale lidelse og levede op til dette billede resten af deres liv.¹ Ligesom Walser spillede også Hölderlin på det overfor sine gæster. Et af Walsers egne notater lyder: »I de fyrré år, fandt Hölderlin det tilrådeligt – endda taktfuldt – at miste forstanden.»

UNDERGANG OG VERDENSFØDELSE

Hölderlin levede i en tid, hvor alting – stort og småt – ændredes hurtigt og brutalt og uforudsigeligt. Både socialt, politisk og i den enkeltes liv. Det er Jena-årene med nybrud i tysk og europæisk kultur- og åndshistorie, som baner vejen for romantikken. Han studerede teologi ved Tübingen-Stift, hvor han bliver venner med Georg Wilhelm Friedrich Hegel og Friedrich Schelling og i en periode delte de tre værelser sammen.

Han anfægtes af tidens subjektfilosofi, ledet an af Johann Gottlieb Fichte, og forkastet idéen om det absolutte jeg og vender sig mod naturen. Beruset af den franske revolution, skriver han de berømte ord »ingen kraft i himlen og på jorden er monarkisk«. Det rene subjekt er for Hölderlin en mangelsygdom. Hvad det kommer an på er befrugtning, påvirkningen udefra. »Det rene lader sig kun fremstille i det urene«, skriver han. Subjektet er det som drejer sig i en helhed af modsætninger og splittelser af alt som opstår og forgår. En mulig manifestation af forskning kan kun ske gennem skønheden.

Denne tanke finder sit udtryk gennem især brevromanen *Hyperions* sprængte form og fragmentariske stil, med sin veksling mellem brev, essay, dramatik og notat, som var et chokerende nybrud. Alt er her i bevægelse, den mislykkede rejse, der skyller kortets streger bort, årstidernes kosmiske rytme og intime relationer og temperamenter glider over i hinanden som billede på den gamle verdens undergang og den nye verdens fødsel.

Statuer af Friedrich Hölderlin langs elva Neckar i gamlebyen i Tübingen, hvor poeten boede i 36 år.
FOTO: DOMINIC WIEHL, SHUTTERSTOCK

På én gang digter og tænker, Hölderlin er den nye stemme der forsøger at forene det moderne liv med hellenismen og et nyt bud på digtningen som en opstand mod det borgerlige liv. I både digte, skrifter og breve gør han sig tanker om digtningens væsen og forholdet mellem poesi og filosofi.² I flere år lever han som privatlærer i både Tyskland og Frankrig, men allermest som en omstøbt vander. I breve og notater af folk bliver han omtalt som den »mærkelige mand der går omkring derude«. I starten af 1790'erne bliver han diagnosticeret med skizofreni, på den tid kaldt hypokondri. I samme periode er han intenst beskæftiget med oversættelser af den græske digter Pindar og tragediedigteren Sofokles.

Denne tid er ofte benævnt som Hölderlins »græske periode«, hvor man også finder de berømte digte *Erindring (Andenken)* og *Patmos* med de velkendte ord, »Men hvor der er fare, vokser det reddende også«, begge senere inkluderet i samlingen *Brød og vin* (1801). Hölderlins ven Isaac von Sinclair der havde en stilling i regeringen i Hessen-Homburg skaffer ham et job som hofbibliotekar, men anklages for forræderi. Også Hölderlin står i fare for at blive anklaget og ryge med i faldet. Hele sagen påvirkede den sensitive Hölderlin, der indlægges på en klinik i Tübingen. Allerede efter et år, erklærer lægerne Hölderlin for uheldredelig syg og de skønner at han ikke har mere end få år tilbage. Af en lokal

tømrer ved navn Zimmer, der også havde læst *Hyperion*, får han lov at bo på første sal i dennes tårn. Her bliver han boende indtil sin død i 1843.

«SJÆLELIG FORVIRRING»

At få foretræde for den besynderlige digter, var en begivenhed i sig selv. Hölderlin havde sit liv i og omkring tårnet på én gang tilbage trukket fra verden og alligevel måske allertættest på. Tårnet der i dag er en turistattraktion, ligger centralt placeret ved floden Neckars nordlige side omkring af Tübingens ældste middelalderlige huse. Blandt de besøgende var præsten Eduard Mönke og digteren Wilhelm Weiblinger, der skrev den første biograf om Hölderlin. Sidstnævntes venskab og møder med Hölderlin er senere dokumenteret af Hermann Hesse i novellen *Im Presselschen Gartenhaus* (1914), en tekst der bekræfter myten om det gale geni.

Velkendt er også historien om hvordan Hölderlin ved flere lejligheder signerede sine digte med navnet Scardanelli og verbalt rettede sine samtalepartnere for at gøre dem opmærksom på at dette skam var hans navn – Scardanelli. Disse eksempler og anden besynderlig optræden, er som regel blevet taget som et sikkert udtryk for Hölderlins galskab.

For at bekræfte hans abnorme tilstand lægger den endelige vurdering i lægejournalerne især vægt på to

forhold: hans »overdrevene studier« og hans »syge fantasier«, der tilsammen har produceret en »sjælelig forvirring«. Både læger, venner, bekendte og Hölderlins mor, beskriver på skift det, de oplever som »digterens ekstremt åndelige deroute mod den endelige tragedie«. Sadelmageren hører ham »spille klaver dag og nat«. Den samtidige tyske forfatter Charlotte von Kalb beskriver i et brev til digteren Jean Paul, »hvordan denne mand, hvis visioner er steget til højder som kun en Gud kan nå, nu er blevet komplet skør«. Men måske var han bare mere underlig og tilbage trukket end han var skør?

DET ORDINÆRE LIV

Agamben argumenterer for at det som gerne omtales som Hölderlins sygdomsperiode eller gale liv, var et dvælende liv. Han betoner denne formulering især med henvisning til Hölderlins ord fra digtet »Die Aussicht« (»Udsigten«): »Wenn in die Ferne geht der Menschen wohnend Leben«, og lægger i sin tolkning vægt på sammenhængen mellem afstand, nærhed og vanens gentagelse. På engelsk er Hölderlins ord oversat med: »When one's life of dwelling goes off into the distance.« Det som Agamben ønsker at fremhæve, er beskrivelsen af et liv, hvor Hölderlin sank ind i sin egen vane og livsrytme og dér havde sine egne tanker og drømme og små kammerpil han opførte for sine gæster uden at de helt forstod hvad der skete.

Når gæsterne bad ham om at skrive et digt, svarede han: »Skal jeg skrive om Grækenland, om foråret, eller om tidsånden?« De mange breve han skrev til sin .../

Hölderlin er den nye stemme der forsøger at forene det moderne liv med hellenismen.

Den tragiske og den komiske karakter lever i en uigennemskuelig blandingsform.

/... mot, er skrevet i en ironisk ophøjet tone. Det er svært at læse dem anderledes. Sine gæster byder han velkommen med ordene: «Deres Højhed», «Deres hellighed» og «Hr. Baron, Sir – ou monsieur». Og han ynder at overmåde dem med meningsløse ord som «Pallaksh, pallaksh» eller «Wari wari». En åbenbar ironi. Læser man desuden Hølderlins egne noter til hans fortolkning af Antigone og Pindar, er det ifølge Agamben tydeligt, at den tragiske og den komiske karakter ikke udgør to modsætninger, men snarere lever i en uigenkendelig blandingsform.

I sin anmeldelse af Siegfried Schmidts teaterstykke *Heltinden* (1801), udvikler Hølderlin en teori om komedien i hvilken «den sande komedie» beskrives som «det der mest genuint og poetisk indfanger det såkaldt ordinære vanebestemte liv». Det essentielle ved komedien er det almindelige, det simple, tarvelige, banale ved hverdagslivet. «Det som sker i komedien», skriver Agamben «er at det som er mest almindeligt og ubetydeligt – det ordinære, vanebestemte liv – også ender som uendelig betydningsfuldt».

Agamben stiller nu spørgsmålet: «Er det ikke præcist hvad Hølderlin, i de 36 år han var lukket inde i tårnet, gennem liv og digtning stædigt, eksemplarisk og komisk søgte at gøre? Og er ikke det vanlige liv netop en måde at bebo dette liv på, det vi kalder et «dvælende liv»? Hvad er den nærmere sammenhæng mellem vores vaner, det som bestemmer vores liv, og den dybeste hemmelighed om vores liv? Det vi har følt og tænkt, det vi forbinder os med, den vi er blevet? Hvorfor synes det som er allerfjernet også det som er allertættest på os og omvendt?»

VANENS HEMMELIGE LIV

Hvis hemmeligheden om livet skal findes i vanen, er vanen også en nøgle til en forståelse af det givne, det egentlige, til oprindelsen, til vores natur. Det vi fødes med kan ikke besiddes, for det er netop det givne, som Agamben anfører. Det kan kun erfares som noget der unddrager sig os. Men gradvis antager det en form af vane, jeg besidder det ikke, men kan gøre det til en livsform.

Agamben henviser her til den franske filosof Felix Ravaissons banebrydende værk om vanen, *De l'habitude* (1838), et værk der inspirerede både Henri Bergson og Martin Heidegger. Her er vanen beskrevet som den umærkelige indvirkning på vores vilje og natur der tager form af instinkt, inclination, disponerethed. En umærkelighed der gradvist minimerer vores bevidste intentioner. Natur og vilje falder sammen. Man glider i et med sin livsform. Refleksiviteten er her overflødig, for man er et med den eller de begivenheder hvori man «påvirkes af sig selv som var det af en anden». Agamben kalder dette «passivitetens hexis». Det græske ord *hexis*, henviser til en måde at være på, der overskrider modsætningen mellem umiddelbarhed og refleksivitet, mellem aktivitet og passivitet. Tanken er påvirket udefra, den er potentialitet, en *dynamis* endnu ikke virkeliggjort: «... noget sker med mig», skriver Ravaisson. At indtage en særlig form for passivitet, er også at indtage en særlig form for påvirkning. At blive til sammen med denne begivenhed, bemærker Agamben, er en måde at bebo livet på.

Et dvælende liv er i denne forstand et liv der afspejler en tænke lidenskabelig og en lidenskabelig tanke. Forholdet mellem tanke, sprog og verden stilles her på en ny måde. Det tænke liv er et liv, hvori grænsen mellem mig og verden er flyttet indenfor. En tilstand hvor «jeg» endnu ikke har sig selv, men hvori vi tager alle dem i betragtning, der bebor os. I et dvælende liv, er vi aldrig alene. Det vanebestemte liv rækker derfor langt dybere end det vi forbinder med ord som skik og kutyme.

Agamben påpeger nu at det tyske ord *wohnen*, der overalt optræder i Hølderlins værker «grundlæggende henviser til menneskenes liv på jorden». En tanke vi gerne forbinder med sætningen, *Digterisk bor mennesket på jorden* (*dichterisch wohnet der Mensch auf dieser Erde*). Hvad enten Hølderlin taler om jord, lys, stjerner, skønhed eller ørne der flyver, er det netop ordet *wohnen*, at bo, at bebo, der bringer dem tættere på menneskets dvælende rige. Vi nærmer os her en ganske anden side af vanens natur. Vi er jo på en måde indktrinnet til at se og føle vanen som noget dødt, noget kedeligt og farligt. Vi skal helst være nyskabende, mere produktive og

aktive, samtidig med at vi nu om dage måske på en langt farligere måde bliver vanemennesker af den overstyrte, overdetimerede digitale verden – en fremtid vi vader ind i som zombier.

DEN SPALTEDE DIGTER

I over et år studerede Agamben Hølderlins breve og andet arkivmateriale under Italiens store nedlukning under coronapandemien. Agamben selv skrev nogle ret så skingre ting under pandemien, men hans læsning af Hølderlin synes jeg man kan se i et andet lys. For ham fremstår Hølderlins såkaldte «galskab» langt mere normal og ordinær end den galskab han mener har grebet samfundene i dag. Det som for Hølderlins gæster fremstod som «usammenhængende» i tale og skrift, karakteriseres af Agamben som de sene skrifters «parataktiske» (side-stillende) prosa, en skrift der har gjort sig modtagelig for en verden af større umærkelige sammenhænge. For Agamben har vi brug for «den personlighedspaltede digter». Den der kan vise os menneskets bolig på jorden, hvordan den hænger sammen og hvordan den er forbandet.

Nok forbinder vi Hølderlin med romantik, noget ophøjet, stiliseret. Men med tiden udgjorde breve, poetikker, bemærkninger til Antigone og *Odipus* og de små essays om filosofi, poesi, landskab og fædreland, hovedparten af hans skrivelser. Det handlede mindre om at skrive noget smukt, end at prøve tanker af, at bringe tanker og livet i tættere forbindelse med hinanden. Men der var også lange perioder med tavshed: der levede han bare. Spadsereede omkring. Agambens læsning er anderledes øjenåbnende fordi han fokuserer på det modsatte af alt det idealistiske vi normalt forbinder med Hølderlin. Han vender blikket mod hverdagens under, det verdensbundne. Her både begynder og slutter poesien. Som livet selv.

© norske LMG

Giorgio Agamben, *Hølderlin's Madness: Chronicle of a Dwelling Life, 1896-1893*, Univ. of Chicago Press, 2023.

1. Se Robert Walter og kunsten at gøre mindre», *Le Monde diplomatique*, februar 2022
2. Se Friedrich Hölderlin, *Urdele, Digte, skrifter og breve*, Forlaget Wunderbuch, 2020. Et udvalgt ved Jørn Erling Andersen, udgivet i anledning af 250 året for Hølderlins fødselsdag.

GLASSHEISEN

Glassheisen er Henning Glads fjerde roman, etter at han debuterte med boken «En glad glutt». Boken blant de første i Norge som tok opp temaet om hvordan mannlige ofre etter seksuelle overgrep har måttet takle livet.

I sin nye roman tar han leserne til et veløst samfunn utenfor Arendal. Her kommer vi nært på personligheter hvor relasjoner og utfordringer trollebinder leserne. Med god presisjon balanserer han humor og varme rundt alvorlige temaer de aller fleste av oss møter en gang i livet.

Tittel: Glassheisen.
ISBN 9788284640044

Pris kr 320,-

Se Gavecas bøker på nettbokhandelen:

www.gaveca.no

Romaner, krim, maritim litteratur, barne- og diktbøker.

DRITTSEKKER

Tor Halstvedt kommer med sin nye bok «Drittsekker» på Gaveca Forlag i april. En samling fortellinger hentet fra det virkelige liv, der han avkler både enkeltpersoner og samfunnet til bare nakne realiteter står igjen.

Forfatteren regnes som nestor i norsk arbeiderdiktning, og etter at han debuterte på Gyldendal i 1981 er det komme mer enn 20 bøker fra hans hånd.

TITTEL: Drittsekker.
ISBN: 9788284640051

Pris kr 350,-

FRANKRIKES OSCAR®-KANDIDAT

★★★★★

GINEVUE

«ENESTÅENDE»
VARIETY

«KRAFTFULL»
SCREEN DAILY

★★★★★

WE LOVE CINEMA

VINNER
JURYENS
SPESIALPRIS

KAYIJE KAGAME   GUSLAGIE MALANDA

SAINT OMER

EN FILM AV ALICE DIOP

VALÉRIE DRÉVILLE   AURÉLIA PETIT   XAVIER MALY   ROBERT CANTARELLA   SALIMATA KAMATE   THOMAS DE POURQUERY

Produced by ALICE DIOP, ANTOINETTE BOUAFIA, and HENRI BOUAFIA. Directed by ALICE DIOP. Screenplay by ALICE DIOP and HENRI BOUAFIA. Cast: VALÉRIE DRÉVILLE, AURÉLIA PETIT, XAVIER MALY, ROBERT CANTARELLA, SALIMATA KAMATE, THOMAS DE POURQUERY. Music by ALICE DIOP. Production Design: ANTOINETTE BOUAFIA. Costume Design: ANTOINETTE BOUAFIA. Hair and Makeup: ANTOINETTE BOUAFIA. Production Office: ALICE DIOP.

KOMMER PÅ KINO I MARS!

fidalgo.no • facebook.com/fidalgo